

Säg aaah!

Vad säger tungan om hälsoläget?
Scenen nedan, hämtad från skolhälsovårdsmiljö för inte så länge sedan, illustrerar en fråga som diskuterats bland yngre kolleger – dock utan att ett rationellt svar framkommit.

FOTO: ARNE SIGDELL

Varför ombads barn tidigare att räkna ut tungan vid läkarundersökningar? Frågan har bollats vidare till mig av några yngre kolleger som sinsemellan diskuterat den, dock utan att finna ett rationellt svar.

Själv erinrar jag mig att man i samband med läkarundersökning uppmanades att räkna ut tungan, vilket man också gärna gjorde eftersom detta inte innebar någon form av obehag. Under min mer än femtioåriga verksamhet som barnläkare har jag alltid genomfört en rutinmässig svalginspektion, men aldrig varit särskilt intresserad av de diagnostis-

ka vinster som ett speciellt betraktande av tungan skulle kunna ge. Jag är dock medveten om att ett uträckande av tungan kan underlätta en svalginspektion.

Efter det att jag fått frågan om indikationen för tunginspektion kände jag mig först oklar om hur jag borde svara. Efter närmare eftertanke kan jag dock lämna vissa allmänna synpunkter.

Det finns många diagnostiska pusselbitar

I den moderna medicinen har vi vant oss vid att ha tillgång till kemiska, fysiologiska, radiologiska och andra metoder, dels för att ställa korrekt diagnos, dels för att följa resultatet av olika behandlingsåtgärder. På den tid då det inte fanns tillgång till alla dessa metoder fick läkaren lita till anamnes och resultatet av en fysikalisk undersökning i vilken inspektion spelade en väsentlig roll. Läkaren försökte erhålla information angående patienternas tillstånd genom att undersöka skallens form och mått, se patienten i ögonen, begrunda tungans utseende och inspektera urinen och andra uttömningar. Ännu i början av 1960-talet kunde inspektion av barnens avföring vara den första åtgärden vid morgonronden på en barnavdelning.

Tungan en spegel?

Frågan huruvida en inspektion av tungan kan vara till diagnostisk hjälp är inte så svår att besvara. Varje neurolog vet att fascikulationer i tungan förekommer vid amyotrofisk lateralskleros, ett faktum som dock inte är relevant då det gäller skolbarn.

I läroböcker i barnsjukvård från första hälften av vårt sekel anges att vissa förändringar i tungan, såsom de vid lingua geographica, kan vara uttryck för vad som då benämndes exsudativ diates, ett tillstånd som med vår nuvarande nomenklatur närmast motsvaras av atopisk sjukdom. Intresset för ett hypotetiskt samband mellan dylika konstitutionellt betingade förändringar på tungans yta

och atopi är dock nu obefintligt eftersom diagnosen av allergiska sjukdomar nu vilar på helt andra grunder.

Vid scarlatina och andra typer av tidigare vanliga streptokockinfektioner i svalget kan tungan vara rodnad och svullen samtidigt som papillerna är hypertrofiska, ett tillstånd som benämndes smultrontunga. Eftersom de infektioner som ger upphov till dessa tungförändringar är förenade med andra påtagliga sjukdomssymtom ger dock inte en rutininspektion av tungan hos friska skolbarn några diagnostiska upplysningar av värde. Hypotetiskt kan man dock ha haft vissa tankar om att en tunginspektion skulle kunna avslöja bärare av patogena streptokocker.

Eftersom järnbristanemi ännu var förhållandevis vanlig bland svenska barn under tidigt 1900-tal är det möjligt att ytterligare ett skäl för en tunginspektion var att en blek tunga kunde avslöja en anemi. Eftersom en bedömning av tungans färg har mycket låg sensitivitet och specificitet i vad avser anemidiagnos torde denna metod nu vara helt övergiven.

Betydelsen av beläggningar

Tidigare fanns ett stort intresse för huruvida tungan hade olika typer av beläggningar. Sådana kan vara följ-

den av infektioner, exempelvis stomatomykos orsakad av *Oidium albicans*, en svampinfektion som kan förekomma hos spädbarn och hos barn med nutritionella defekter, vid vissa hormonrubbingar och hos äldre personer med dålig munhygien. Tillståndet, som också benämns torsk, beskrevs på 1840-talet av vårt lands första professor i pediatrik, Fredrik Berg.

Dagens svenska skolbarn kan ha infektionen till följd av immunologiska defekter, eventuellt som följd av cytostatikabehandling.

Rutinmässig inspektion kan inte motiveras

Inspektion av tungan kan vara av värde vid speciella och sällsynt förekommande tillstånd. Att rutinmässigt genomföra en sådan undersökning på till synes friska skolbarn är dock, mot bakgrund av vårt nuvarande medicinska kunnande, helt meningslöst. Vi kanske ändå bör ha i åtanke att den tunginspektion som många av oss genomgått i skolhälsovården är ett minne från en tid då det medicinska handlandet byggde på rutiner som då ansågs rationella men som nu är helt värdelösa.

Ännu finns konservatism

Vi kanske också bör begrunda att vissa av våra nuvarande åtgärder kan vara dåligt motiverade, och därför kanske bör upphöra eller förändras. Inom sjukvården finns en hög grad av konservatism som gör att ett motiverat ifrågasättande av ett visst medicinskt handlande möts av misstroende och aggressivitet.

Det är inte alltid lätt att acceptera att åtgärder som genomförts med stor ambition plötsligt anses vara helt onödiga. Detta är särskilt påtagligt då det gäller att tillämpa de framsteg som gjorts inom den patientnära forskningen.

Rolf Zetterström
professor emeritus,
Karolinska sjukhuset,
Stockholm

MEDICIN HISTORISK

Medicinhistoriska
ögonblicksbilder,
i form av en kort text
till en bra bild,
välkomnas!

»Medicinhistorisk paus»
Läkartidningen
Box 5603
114 86 Stockholm

Redaktör:
Kristina Räf